

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

CRIMINAL LEGAL PROTECTION OF THE ENVIRONMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND WARTIME CHALLENGES

Арістова І.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумський національний аграрний університет

Клочко А.М., д.ю.н.,
професор кафедри міжнародних відносин
Сумський національний аграрний університет

У статті приведено огляд сучасного стану кримінально-правової охорони сфери земельних відносин в Україні. Необхідність післявоєнного відновлення країни та курс на інтеграцію до європейського правового та економічного середовища потребують вдосконалення чинних механізмів правового захисту земельних ресурсів. Акцентовано, що кримінально-правова охорона навколишнього середовища, а також земель сільськогосподарського призначення, мають істотне значення для досягнення Цілі сталого розвитку 15 «Захист екосистем суші». У період дії правового режиму воєнного стану посилення кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин та криміналізація нових небезпечних діянь сприяли би посиленню захисту земельних екосистем, створивши передумови для сталого природокористування, що є важливою складовою сталого розвитку. У статті приведено дефініцію кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, проаналізовані вибіркові статистичні дані щодо зареєстрованих правопорушень цього виду з 2022 по 2024рр. Окреслені зміни у кримінальному законодавстві України у період повномасштабного вторгнення РФ, націлені на вдосконалення системи правового захисту сфери земельних відносин. Зазначено, що запровадження пробаційного нагляду як нового виду кримінального покарання позначилося на санкціях кримінально-правових норм Розділу VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля» Кримінального кодексу України (далі-КК України). Констатовано, що не зважаючи на значну шкоду довкіллю, спричинену діями РФ на території України відповідний розділ КК України суттєвих змін не зазнав. Підсумовано, що міжнародний збройний конфлікт в Україні каталізував розвиток національного кримінального законодавства. Поряд із цим існує потреба переосмислення положень міжнародного кримінального права, зокрема щодо криміналізації екоциду в перспективі. Запропоновано криміналізувати дії щодо сприяння ворожій діяльності через незаконні маніпуляції з земельними ресурсами та встановити відповідальність за неправомірні дії з земельними ділянками, які можуть використовуватися державою-агресором для розміщення військової техніки або контролю над стратегічними територіями.

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, кримінально-правова охорона, сфера земельних відносин, довкілля, воєнний стан, земельна реформа, сталий розвиток, довкілля.

The article provides an overview of the current state of criminal law protection in the field of land relations in Ukraine. The necessity of post-war recovery and the course toward integration into the European legal and economic environment demand improvements in the existing mechanisms for the legal protection of land resources. It emphasizes that the criminal law protection of the environment, including agricultural land, is crucial for achieving Sustainable Development Goal 15, "Life on Land." During the period of martial law, strengthening criminal liability for offenses in the field of land relations and criminalizing new dangerous acts would enhance the protection of land ecosystems, creating prerequisites for sustainable land use, which is a key component of sustainable development. The article provides a definition of criminal offenses in the field of land relations and analyzes selective statistical data on registered offenses of this kind from 2022 to 2024. It outlines changes in the criminal legislation of Ukraine during the full-scale invasion by the Russian Federation aimed at improving the system of legal protection in the field of land relations. It notes that the introduction of probation supervision as a new form of criminal punishment has influenced the sanctions of criminal law provisions under Section VIII, "Criminal Offenses Against the Environment," of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CCU). The article concludes that despite significant environmental damage caused by the actions of the Russian Federation on Ukrainian territory, the relevant section of the CCU has not undergone substantial changes. It is summarized that the international armed conflict in Ukraine has catalyzed the development of national criminal legislation. At the same time, there is a need to rethink the provisions of international criminal law, particularly regarding the criminalization of ecocide in the future. The article proposes criminalizing actions that facilitate hostile activities through illegal manipulations with land resources and establishing liability for unlawful actions involving land plots that could be used by the aggressor state for deploying military equipment or exercising control over strategic territories.

Key words: agricultural lands, criminal law protection, sphere of land relations, environment, martial law, land reform, sustainable development, environment.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до значних суспільно-небезпечних наслідків, істотної шкоди навколишньому природному середовищу. Застосування правового режиму воєнного стану, як особливого правового режиму, спрямоване, насамперед, на забезпечення територіальної цілісності та недоторканості України, а також на створення умов для відновлення і збереження національних ресурсів, зокрема екологічних. У зв'язку з цим, питання захисту та відновлення довкілля, яке зазнало істотних втрат унаслідок агресивних дій держави-окупанта, набуває особливого значення і є одним із пріоритетів у забезпеченні сталого розвитку держави. Збереження та відновлення земель сільськогосподарського призначення, включаючи їх родючість та екологічну стійкість, має вирішальне значення для підтримки економічної стабільності Укра-

їни як упродовж міжнародного збройного конфлікту, так і в період післявоєнного відновлення. Це сприятиме не лише стабільному функціонуванню аграрного сектору, але й забезпечить сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій та стабілізації ринку землі сільськогосподарського призначення. Кримінально-правовий захист земельних відносин є одним із ключових елементів у системі екологічної безпеки держави, особливо в умовах воєнного стану. Значення кримінальної відповідальності за правопорушення, пов'язані зі знищенням або пошкодженням земельних ресурсів, зростає, оскільки це дозволяє забезпечити додатковий рівень правового захисту територій та природних ресурсів, що є необхідним для збереження екологічного балансу та підтримки важливих функцій природного середовища України. З огляду на значимість земельних ресурсів у воєнний час, внесені

певні зміни у законодавство України, спрямовані на захист сфери земельних відносин. Зокрема, оптимізовано санкції відповідних кримінально-правових норм, наприклад щодо відповідальності за незаконне привласнення або використання земельних ділянок, самовільне захоплення земель сільськогосподарського призначення (ст. 197¹ КК України) [1] та санкції інших кримінальних правопорушення, що становлять в тому числі загрозу національним інтересам держави. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [2]. В умовах дії правового режиму воєнного стану цінність окремих об'єктів кримінально-правової охорони, зокрема, довкілля, сфери земельних відносин суттєво зростає, що й зумовило необхідність їх посиленого захисту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження кримінально-правової охорони сфери земельних відносин було здійснено Ю.А. Турловою, яка визначила передумови криміналізації безгосподарського використання земель, а також проаналізувала фактори, що підвищують суспільну небезпеку такого правопорушення, зокрема статус України як гаранта продовольчої безпеки для багатьох держав [3, с.121]. О. А. Вергелес здійснила аналіз законодавчих змін щодо відносин користування земельними ділянками в період дії воєнного стану, акцентувавши увагу на проблемах функціонування нотаріусів, суб'єктів публічного адміністрування, спрощеного порядку оренди вільних земельних ділянок державної та комунальної власності сільськогосподарського призначення [4, с. 920]. Р.О. Мовчан надав авторську систему кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, визначивши їх поняття та особливості об'єктивних та суб'єктивних ознак [5, с. 138]. Назимко Є.С., Семенішина-Фіголь Б.М., Пономарьова Т.І. окреслили тенденції розвитку кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин в Україні [6, с. 513]. Проте увага вчених не була приділена у достатньому обсязі питанням дослідження кримінальної відповідальності за незаконне використання земельних ресурсів для воєнних потреб, що спричинює їх деградацію, забруднення та інші екологічно небезпечні наслідки, а також не було досліджено проблеми впливу воєнних дій на навколишнє середовище, сільськогосподарські землі та продовольчий потенціал держави.

Метою дослідження є аналіз існуючих кримінально-правових механізмів охорони навколишнього середовища в умовах воєнного стану та визначення їх ефективності для забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 14 Конституції України, земля є ключовим національним ресурсом, що знаходиться під особливим захистом держави. Право на володіння землею є гарантованим, і його можуть отримувати та здійснювати громадяни, юридичні особи та держава, дотримуючись вимог закону [7]. Під кримінальними правопорушеннями у сфері земельних відносин розуміємо протиправні діяння передбачені КК України [8], які порушують встановлений порядок використання, розподілу, охорони та відновлення земельних ресурсів, завдаючи шкоди інтересам держави, суспільству чи окремим особам. Ці кримінальні правопорушення можуть проявлятися з об'єктивної сторони у незаконному заволодінні земельними ділянками, зловживаннях владою або службовим становищем при розпорядженні земельними ресурсами, підробці документів для отримання прав на землю та інших діяннях, що порушують права власників або користувачів землі. На думку Р.О.Мовчана до системи кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин належать діяння, передбачені такими статтями КК України: 197¹, 239, 239¹, 239², 254 [5, с.137]. Н.В. Бондарчук класифікує кримінальні правопорушення у сфері

земельних відносин таким чином: 1) *кримінальні правопорушення, спрямовані на землю як природний ресурс* (такі, що спричиняють шкоду землі як екологічному об'єкту, наприклад, ст. 239 КК України «Забруднення або псування земель», ст. 254 КК України «Безгосподарське використання земель»; 2) *кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням прав на землю* (відповідна група діянь містить посягання на законні права власності чи користування земельними ділянками (зокрема, ст. 239¹ КК України «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель» та ст. 239² КК України «Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах» [9]). Поряд із викликами воєнного часу актуальним сьогодні є питання євроінтеграції України та досягнення у цьому контексті Цілей сталого розвитку (далі – ЦСТ). В умовах трансформації суспільних відносин під впливом факторів, зумовлених зовнішніми загрозами, глобальні цілі сталого розвитку, ймовірно, потребують певного переосмислення. Зокрема, до пріоритетних Цілей наразі мають належати, зокрема, забезпечення миру та справедливості (Ціль 16). Разом з тим, фокус на збереженні екології та довкілля не втрачає своєї актуальності, а навпаки, набирає ще більш важливого значення.

Кримінально-правова охорона забезпечує протидію деградації екосистем, забрудненню водних ресурсів і земель, що є наслідком збройного конфлікту або недбалого ставлення до екологічних стандартів. Захист навколишнього середовища через законодавчі та кримінально-правові заходи є важливим для забезпечення здоров'я населення та збереження біорізноманіття, що є основою сталого розвитку країни. Кримінально-правова охорона довкілля спрямована на активізацію зусиль України по досягненню Цілі сталого розвитку 15 «Захист екосистем суші» [10] через вплив на суспільні відносини шляхом *запобігання кримінальним порушенням*. Поряд із цим важливим є *інформувannya суспільства* щодо резонансних кримінальних проваджень, які привертають увагу засобів масової інформації на проблеми охорони довкілля. Це також сприяє підвищенню екологічної обізнаності та активізації громадян щодо важливості збереження навколишнього середовища. Кримінально-правова охорона довкілля в тому числі реалізується у співпрацю з *міжнародними організаціями* і державами-партнерами у боротьбі з транскордонними екологічними кримінальними правопорушеннями, що необхідне для захисту глобальних екосистем. Зокрема, у 2023 році ЄС оновив правила щодо екологічних злочинів і санкцій, спрямованих на посилення захисту екосистем¹.

Важливим завданням кримінального законодавства, серед інших встановлених у ст. 1 КК України, є правове забезпечення охорони довкілля. Проблеми якісного змісту кримінально-правових норм, своєчасна криміналізація нових суспільно-небезпечних діянь набувають особливого значення, зокрема в умовах виникнення нових видів як внутрішніх так і зовнішніх загроз. Кримінальні правопорушення проти довкілля (Розділ VIII Особливої частини КК України, ст. 236-254 КК України) містить охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Відповідні діяння характеризуються, переважно, спричиненням суспільно-небезпечних наслідків природному довкіллю або його конкретним елементам (зокрема повітрю, ґрунтам, надрам, водою). Ці кримінальні правопорушення перрважно з матеріальними складами та бланкетними диспозиціями.

Міжнародний збройний конфлікт на території України

¹ Офіс сталих рішень. Оновлено правила ЄС щодо екологічних злочинів і санкцій для посилення захисту екосистем. 21 листопада 2023р. URL: <https://ukraine-oss.com/оновлено-pravyla-yes-shhodo-ekologichnyh-zlochyniv-i-sankcij-dlya-posylennya-zahystu-ekosystemy/>

є, безсумнівно, чинником найбільшої екологічної катастрофи в державі. Сьогодні існує потреба відновлення ґрунтів сільськогосподарського призначення та їх *розмінування* для забезпечення безпечного функціонування фермерських господарств та аграрного сектору економіки. Подолання наслідків деградації земель та їх забруднення токсичними речовинами з метою забезпечення продовольчої безпеки сприятиме відновленню сільського господарства у державі. Наслідками цих дій на території України стали зміни ландшафтів, знищення лісів, а також інших природних територій, що негативно позначається на кліматі, а також сприяє ерозії ґрунтів. Окрім цього міграція населення (у тому числі внутрішньо переміщених осіб) із постраждалих регіонів країни також змінює моделі використання землі та впливає на використання природних ресурсів, що безумовно, позначається на стані навколишнього середовища.

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 році з подальшим його неодноразовим подовженням [11,12] спричинило інтенсивний та системний розвиток національного законодавства, у тому числі й кримінального. Відповідні зміни були спрямовані, насамперед, на захист територіальної цілісності та недоторканості держави. Так, Розділ І Особливої частини КК України “Злочини проти основ національної безпеки України” був доповнений такими кримінально-правовими нормами як ст. 111¹ “Колабораційна діяльність”; ст. 111² “Пособництво державі-агресору”; ст. 114² “Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї” [8]. Поряд з цим Розділ VII КК України “Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності” доповнений ст. 201² “Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги”. Розділ XIX “Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)” доповнений ст. 435¹ “Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю”. У Розділі XIX “Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)” піддалася змінам ст. 432 “Мародерство”. Розділ XX КК України “Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” доповнений ст. 436² “Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників”. Окрім зазначеного Загальна частина КК України була доповнена новою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння, а саме ст. 43¹ “Виконання обов’язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України”.

28 березня 2024 року, набув чинності Закон України № 3342-ІХ “Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань” [1]. Набрання чинності відповідним законом зумовило зміни у санкціях понад 140 статей КК України, що наразі місяць пробаційний нагляд як один з видів покарань. Пробаційний нагляд (основне кримінальне покарання відповідно до ст. 59¹ КК України) виражається в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [8].

Відповідні зміни вплинули на санкції окремих статей Розділу VIII КК України “Кримінальні правопорушення проти довкілля”. А саме: аб. 2 ч.1 ст. 239¹ “Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром земель)” як одне з альтернативних видів покарань містить пробаційний нагляд на строк до трьох років; санкція

аб.2 ч.1 ст. 239² “Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах” містить пробаційний нагляд на строк до трьох років; у аб. 2 ч.2 ст. 244 “Порушення законодавства про континентальний шельф України” встановлене покарання – пробаційний нагляд на строк до трьох років; у аб. 2 ч. 1 ст. 246 “Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу” встановлено покарання – пробаційний нагляд на строк до трьох років; аб. 2 ст. 247 “Порушення законодавства про захист рослин” містить покарання – пробаційний нагляд на строк до двох років [1]. У абзаці 2 ч. 1 ст. 248 “Незаконне полювання” встановлено покарання у вигляді пробаційного нагляду на строк до трьох років; аб. 2 ч. 1 ст. 249 “Незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним промислом” містить покарання – пробаційний нагляд на строк до трьох років; у аб. 2 ст. 250 “Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів” встановлено можливість призначення пробаційного нагляду на строк від двох до п’яти років; у аб. 2 ч. 1 ст. 252 “Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об’єктів природно-заповідного фонду” передбачено покарання – пробаційний нагляд на строк до трьох років; аб. 2 ч. 1 ст. 253 “Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля” доповнено покаранням – пробаційним наглядом на строк до трьох років; аб. 2 ч.1 ст.254 “Безгосподарське використання земель” містить покарання – пробаційний нагляд на строк до двох років [1].

Екологічні кримінальні правопорушення, вчинені після запровадження правового режиму воєнного стану в Україні спричинили у загальному збитків на суму більше 60 млрд доларів США [13]. Окремі статистичні показники щодо облікованих кримінальних правопорушень вчинених проти довкілля у період з 2022 по 2024 р. приведені у Таблиці 1 [14].

Наведені дані свідчать про несприятливу тенденцію до зростання кількості кримінальних правопорушень, зокрема у сфері земельних відносин, пов’язаних із безгосподарським використанням земель, їх псуванням та забрудненням. Ці порушення часто є наслідком недбалого ставлення до природних ресурсів, а також відсутності належного контролю та ефективного регулювання в земельній сфері. Неправомірна діяльність, пов’язана із знищенням родючих ґрунтів, вирубкою лісів або забрудненням водою, завдає непоправної шкоди екосистемам. Необхідно не лише посилювати кримінальну відповідальність за земельні кримінальні правопорушення, але й забезпечувати ефективність її застосування в умовах воєнного стану. Доцільно також впроваджувати профілактичні заходи, такі як екологічна освіта, моніторинг стану земель і посилення контролю за їх використанням. Боротьба із зазначеними проявами потребує комплексного підходу, який включатиме не лише каральні, але й превентивні заходи, спрямовані на збереження земельних ресурсів для майбутніх поколінь.

Окрім зазначеного вважаємо за доцільне криміналізувати діяння, пов’язані із незаконними маніпуляціями земельними ресурсами, які можуть використовуватися агресором для досягнення своїх військових або стратегічних цілей. Фактори соціальної обумовленості криміналізації цього діяння є такими: 1) *загроза національній безпеці* (передача або використання таких земель може слугувати фундаментом для воєнних операцій, розміщення ворожої техніки чи забезпечення контролю над територіями, що значно посилює позиції агресора); 2) *підриг державної обороноздатності* (використання земель, що знаходяться в зоні бойових дій або стратегічних інтересів, агресором може перешкоджати реалізації державних оборонних планів та створювати умови для прямого або опосередкованого ослаблення обороноздатності України); 3) *захист громадських інтересів* (незаконні маніпуляції із земельними ресурсами, що

Статистичні дані щодо облікованих кримінальних правопорушення проти довкілля у період з 2022 по 2024 рр.

Обліковано кп (стаття КК України)	2022 рік	2023 рік	2024 рік (січень березень)
Порушення правил екологічної безпеки, ст. 236	20	30	11
Забруднення або псування земель, ст. 239	149	288	81
Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин, ст. 240	329	380	96
Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину, ст. 240 ¹	113	184	31
Забруднення атмосферного повітря, ст. 241	56	83	25
Порушення правил охорони вод, ст. 242	14	103	31
Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, ст. 246	2454	2687	801
Безгосподарське використання земель, ст. 254	161	228	56
ВСЬОГО	3296	3603	1132

можуть сприяти ворожій діяльності, суперечать принципам соціальної справедливості та громадських інтересів). Незаконні дії, що дозволяють агресору отримати доступ до таких територій, прямо впливають на стратегічні інтереси держави та можуть призвести до втрати контролю над важливими об'єктами інфраструктури). Відповідні фактори соціальної обумовленості криміналізації суспільно небезпечних діянь, на нашу думку, відповідають принципам пропорційності, соціальної обумовленості та необхідності забезпечення правопорядку та національної безпеки в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Продовжуючи аналіз кримінального законодавства України та його розвитку в умовах повномасштабного вторгнення РФ необхідно звернутися до Розділу XX КК України “Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку”. В контексті екологічних наслідків міжнародного збройного конфлікту привертає увагу ст. 441 КК України “Екоцид”. Відповідне кримінальне правопорушення з об'єктивної сторони характеризується масовим винищенням флори та фауни, забрудненням атмосфери або отруєнням водних джерел, а також вчиненням інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Екоцид належить до кримінальних правопорушень, що є суспільно небезпечними для населення як окремої держави так і людства в цілому, руйнуючи довкілля або його окремі компоненти. У міжнародному кримінальному праві відповідна дефініція офіційно не розглядається. Згідно з офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора серед облікованих кримінальних правопорушень у 2022р. зареєстровано 15 проявів екоциду, у 2023р. – 7 кримінальних правопорушень, а на початку 2024р. таких даних зареєстровано не було [14]. Руйнування росією Каховської ГЕС 6 червня 2023р. є, безсумнівно, найбільшою екологічною катастрофою, та проявом екоциду відповідно до кваліфікації згідно з національним кримінальним законодавством. Поряд із загибеллю людей, істотна та невідновлювана шкода була спричинена навколишньому середовищу. Збитки були оцінені у сумі, що перевищує 14 мільярдів доларів США [15].

Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – РС МКС) [16] не містить в системі міжнародних злочинів екоциду, проте відповідні діяння підпадають під кваліфікацію воєнного злочину відповідно до ст. 8 РС МКС, зокрема для цілей РС МКС поняття “воєнні злочини” означає: умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам чи масштабної, довготривалої та серйозної

шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно надмірною в порівнянні з конкретною та безпосередньо очікуваною загальною військовою перевагою (ч.2 п. iv РС МКС) [16]. Додержуємося думки, що існує необхідність визначення характеристик злочину екоциду в контексті його міжнародного правового регулювання. Воєнні дії в Україні каталізували розвиток міжнародного права, зокрема в частині доцільності та своєчасності криміналізації екоциду на міжнародному рівні. Уніфікація кримінального законодавства та надання екоциду конкретного змісту, розроблення відповідних механізмів розслідування та покарання за прояви екоциду потребує залучення експертів та законодавців на міжнародному рівні. Не менш важливе значення має конвенційний механізм, що сприяв би встановленню юридичної відповідальності як окремих осіб, так і держав за вчинення екоциду. В цьому контексті своєчасною є потреба розроблення відповідної конвенції щодо запобігання екоциду. Глобальна компанія Stop Ecocide International, неурядові організації вже звернулися до Прокурора МКС з ініціативою щодо визнання екоциду міжнародним злочином [17], а 22 лютого 2024 року Бельгія встановила прецедент у боротьбі з екоцидами серед держав-членів Європейського Союзу, першою криміналізувавши екоцид внесенням відповідної норми до нового Кримінального кодексу [18]. Ймовірно, це стане основою для переосмислення суспільної небезпечності екоциду у державах ЄС з подальшою його криміналізацією.

Висновки. В умовах дії правового режиму воєнного стану та міжнародного збройного конфлікту на території України постає нагальна потреба у вдосконаленні міжнародного кримінального права. Зокрема, особливу актуальність набуває оптимізація окремих положень Римського статуту МКС і внесення до нього нового складу злочину «екоцид». Такий крок дозволить у перспективі, після ратифікації Україною Римського статуту, забезпечити належну правову кваліфікацію дій російської федерації, які спричиняють суттєву шкоду навколишньому середовищу, а також сприятиме притягненню винних осіб до відповідальності на міжнародному рівні. У цьому напрямі важливим є активне залучення держав-членів Європейського Союзу до формування уніфікованого поняття «екоцид» та до вдосконалення міжнародних механізмів покарання за цей злочин. Ефективним інструментом такого вдосконалення може стати розробка міжнародної конвенції про запобігання екоциду, яка би визначила екоцид як злочин за міжнародним правом, встановила обов'язок держав не вчиняти таких дій та вживати заходів для запобігання екоциду, а також передбачала санкції для порушників. Такий

конвенційний механізм дозволив би забезпечити належне правове реагування на прояви екоциду як злочину глобального масштабу. Одночасно національні законодавці держав ЄС повинні ухвалити заходи для криміналізації екоциду на внутрішньому рівні, адже суспільна небезпечність цього діяння не обмежується географічними кордонами України. Навпаки, наслідки таких злочинів можуть мати транскордонний характер, впливаючи на екосистеми сусідніх держав. Системний та комплексний підхід до міжнародно-правового регулювання екоциду здатен запобігти його безконтрольному вчиненню, мінімізувати еко-

логічні ризики та забезпечити правову відповідальність винних осіб, що сприятиме посиленню глобальної безпеки та захисту навколишнього середовища. Вплив кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин на стратегічні інтереси держави, включаючи ризик втрати контролю над ключовими об'єктами інфраструктури, підкреслює їх суспільну небезпечність. Запропоновані у статті заходи криміналізації, на нашу думку, відповідають принципам пропорційності, соціальної обумовленості та необхідності забезпечення правопорядку і національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань. Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#n137>.
2. «Про правовий режим воєнного стану» Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Колісник С.В., Турлова Ю.А. Соціально-кримінологічні передумови криміналізації безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 76: частина 2. С. 121. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281495/275728>.
4. Вергелес О. А. Законодавчі зміни щодо відносин користування земельними ділянками в період дії воєнного стану. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: матеріали Міжнарод.наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 червн. 2022 р. С. 918-921.
5. Мовчан Р. О. Про систему злочинів у сфері земельних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал* вісник. 2018. Вип. 4. С. 137-140. URL: http://lsey.org.ua/4_2018/38.pdf
6. Назимко Є.С., Семенишина-Фіголь Б.М., Пономарьова Т.І. Тенденції кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2023. С. 510-513. URL: http://lsey.org.ua/9_2023/125.pdf.
7. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
9. Бондарчук, Н.В. Злочини у сфері земельних правовідносин [Текст] / Н.В. Бондарчук // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19-20 травня 2016 р. / Редкол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Резнік та ін. – Суми: СумДУ, 2016. – С. 73-76.
10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
11. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>. 12. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 06.02.2023 р. № 58/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2023#Text>.
13. Іванова К. Міністерство захисту довкілля оцінило екологічні збитки України від війни. Онлайн-медіа «Інформаційне агентство «Главком». 12 вересня 2024р. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/ministerstvo-zakhistu-dovkillja-otsinilo-ekologichni-zbitki-ukrajini-vid-vijni-1020086.html>.
14. Офіс Генерального Прокурора. Офіційний веб-сайт. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.
15. Організація Об'єднаних Націй. Україна. Руйнування греблі Каховської ГЕС завдало Україні збитків на 14 мільярдів доларів США: звіт Уряду України та ООН. 17 жовтня 2023р. URL: <https://ukraine.un.org/en/248860-post-disaster-needs-assessment-report-kakhovka-dam-disaster>.
16. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду Міжнародні суди, ООН; Статут, Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
17. Stop Ecocide International. Experts call for international criminal court to introduce new crime of "ecocide". 2024. URL: <https://www.storecocide.earth/2024/experts-call-for-international-criminal-court-to-introduce-new-crime-of-ecocide>.
18. Екологія. Право. Людина. Верховенство права для захисту довкілля. У Бельгії ухвалили новий закон щодо екологічних злочинів: криміналізовано екоцид. 3 квітня 2024р. URL: <https://epl.org.ua/announces/u-belgiyi-uhvalyly-novyj-zakon-shhodo-ekologichnyh-zlochyniv-kryminalizovano-ekotsydl/>.